

* קצורי * באורי * לקוטי * האלשיך הק' פרקי אבות פ"ג

בואת יבא אהרן אל הקדש וכו'.

הנה אמרו רבותינו ז"ל בזכות התורה שנקראת זאת. והנה אין ספק כי לכח זכות התורה להועיל לכל דבר אמיץ. הנה אך ראוי לדעת למה ייחסה תורה זכות התורה אל דבר פרטי הזה?

אך במה שפירש"י ז"ל בואת בגימטריא ת"י, הוא מבשרנו כי ת"י שנה יעמוד בית ראשון שיבא כהן אל הקדש. והנה ידענו כי לולא עסק התורה שהיו עוסקים לא היו מאריכין להם כל כך עד שעבדו שבעה בתי דינין עבודה זרה. אך כשביטלו התורה נחרב וגלו. כי ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה וכו' ולא ויתר על ביטול תורה. ובזה יתכן כיוונו כי בזכות התורה שיתעסקו בה יבא אהרן אל הקדש, כי בהתבטלם לא יבא עוד כי לא יוותר ה' עליה. ויהיה הטעם כי הלא אין לו להקב"ה בעולם הזה אלא ארבע אמות של הלכה, ולכן במקום שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם. אך בהתבטלם מסתלקת אל העליון, כי אין לו חפץ בזה ולא בבית המקדש כי היכל ה' המה.

והוא מאמר התנא ז"ל:

רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים, מניין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו, עד כאן:

וראוי לשית לב. א. אל אומרו ואין ביניהם דברי תורה, ולא אמר ואין עוסקים בתורה!

ב. אומרו הרי זה מושב לצים, איך יקרא העדר הדברי תורה ליצנות מבלי יתלוצצו בפועל?

ג. למה ייחס הדבר אל המושב ולא אמר הרי אלו לצים?

ד. כי אין משמעות הכתוב שלא ישב בלי תורה רק שלא ישב עם לוצצים!

ה. כי לא בשנים שיושבים מדבר הכתוב כי אם באחד, ולפי דרכו ילמוד משם כי אחד שיושב ואינו עוסק בתורה הוא לץ!

ו. אומרו אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, כי היה לו לקצר ולומר אבל אם יש ביניהם דברי תורה וכו'!

ז. אומרו שכינה שרויה, כי מה לשון שרויה הלזה? ולא אמר שכינה עמהם או שכינה ביניהם!

ח. כי אין מהפסוק ראייה ששכינה שרויה, כי גם שנאמר ויקשב ה' אפשר שהוא מן השמים כמה דאת אמר ואתה תשמע השמים!

ט. למה מביא סוף הפסוק?

י. שיותר היה יכול לומר אבל שנים שיושבים וכו' שכינה שרויה ביניהם ומקשבת ושומעת ונכתב ספר זכרון לפניו, כי כל זה הוא בכתוב, ואם מה שהכתוב מדבר הוא, יראי ה', ומה שאמר התנא שנים שיושבין וכו' הוא אפילו, בכלתי יראי ה', אם כן אין לו ראייה מן הכתוב כלל, כי שם, על יראי ה' ידבר!

יא. אומרו אין לי אלא שנים, מניין שאפילו אחד וכו', כי הלא האחד שיושב ועוסק בתורה הוא הפך השנים שיושבין, כי בשנים שכינה שרויה ובאחד אין בו רק שקובעין לו שכר, ואם כן יותר היה צורך יאמר אבל אחד שיושב וכו' הקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, ולא יאמר אין לי וכו' כאלו בא להביא שגם הוא מיוצא בשנים, ואפילו בבואו לדבר דרך חיוב, ולא רצה לומר אבל אחד שיושב וכו' כי אם דרך חיוב, היה יכול לקצר ולומר ומניין שאפילו

אחד וכו', ולשתוק מאומרו אין לי אלא שנים שהוא מיותר!

יב. קובע לו שכר, מה צורך ראייה לזה היתכן שלא ינתן שכר לאחד שעוסק?

וגם מה ענין אומרו קובע ולא אמר נותן לו או קובע לו שכרו?

יג. כי אין מן הפסוק ראייה לזה כלל, ומה גם אם אומרו וידום הוא כפשוטו שיושב ודומם!

אמנם הנה הוקשה לו בכתוב אומרו ובמושב לצים לא ישב. שאם הוא שלא ישב עם היושבים ומתלוצצים היה לו לומר ועם לצים לא ישב!

ואם הוא שלא ישב במושבם אפילו כשאינם יושבים שם, מה בכך?

הוי אומר שהוא שיושבים שם שנים או יותר ואין מתלוצצים כי אם יושבים יחד, באופן שהמושב וההכנה יש ולא הליצנות עדיין. ואין זה אלא על העדר מביניהם דברי תורה, מדסמך ליה כי אם בתורת ה' חפצו, כי מכלל הן נשמע לאו המקביל אליו. ושבח הכתוב את אשר, עם שנים שיושבין במושב אחד ואין ביניהם דברי תורה, לא ישב. הנה כי שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה מושב לצים יקרא. ומשבח את הבלתי יושב אתם כי יתעתדו להתלוצץ. כי קביעות ישיבה אשר אינו לדברי תורה לא יצא ממנו רק העגל הזה.

והנה ממוצא דבר היה אדם דן מעצמו, כי אם השנים שיושבים בלי תורה הם מושב לצים, כשיש ביניהם דברי תורה די להם שנאמר שהקב"ה קובע להם שכר. אך לא שתהיה שכינה ביניהם עד יהיו עשרה שאלהים נצב בעדת אל!

לזה אמר אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם. ולא בלבד אם יבואו לגדר יקראו עוסקים, כי אם אפילו בהיותם שבצד מה יש ביניהם דברי תורה ה' אתם:

או יאמר, אין צריך לומר אם שניהם יודעי דעת ומביני מדע ומווכחים זה עם זה שהוא

משמעות עוסקים, כי אם אפילו שהאחד בלבד הוא היודע ומשמיע את הבלתי יודע, **שכינה שרויה ביניהם**. וזה אומרו ויש **ביניהם דברי תורה**, שגם שאין שניהם עוסקים לא יבצר מהיות ביניהם דברי תורה זה מדבר וזה שומע. ואמר שרויה **ביניהם**, לומר שבשעה שיש ביניהם הדברי תורה לא באה שכינה ביניהם כי אם שכבר היתה שרויה מאז ישבו ללמוד כי יודע אלהים את כוונתם. ומביא ראיה מן הכתוב אשר על דברי תורה ידבר כאשר הוכיח סופו באומרו **ויכתב ספר וכו'**: ועל כן הביא גם כן סוף הכתוב וגם הוכיח היות **שכינה שרויה ביניהם**.

והוא שהוקשה לו בו, אחד, אומרו איש אל רעהו שהוא מיותר!

ועוד אומרו ויקשב, וישמע שהוא ענין כפול כי וישמע בלבד היה מספיק!

ועוד שנכנס ביראי ה' ויצא ביראי ה' וחושבי שמו!

אך פירוש הכתוב הוא אז נדברו וכו'. והוא כי למעלה נאמר הוגעתם ה' בדבריכם וכו' באמורכם וכו', באופן שקצף ה' עליכם קצף. ואמר כי אז בעת הקצף על הנוכח נדברו יראי ה' וכו'. והיה על אלה שפע רצון טוב, כי ויקשב ה' וישמע וכו', להורות שני דברים.

א. כי ברגע באפו מרחם ומטיב לטובים.
ב. כי הגינו אלו על הראשונים. ולא בלבד בדברים דברי תורה איש אל רעהו שמע ה', כי אם מטרם ידברו הקשיב כדי לשמוע, ובדברים וישמע.

והוא כי הנה ידענו כי הקשבה או האזנה מקרוב ושמיעה מרחוק. כמו שאמרו ז"ל על פסוק האזינו השמים וכו' ובפסוק שמעו שמים והאזינו ארץ, כי משה היה יותר קרוב לשמים מלארץ, וההפך בישעיה. ובזה הוקשה לו פה בכתוב, כי איך אחר אומרו ויקשב ומה גם שהוא בקרוב אומר וישמע, כי ודאי הוא ששמע. אך אין זה רק שבאומרו ויקשב כיון שני דברים.

א. שהוא יתברך קרוב שרוי ביניהם כי הקשבה מקרוב.
ב. שטרם ידברו הקשיב כדי לשמוע בדברים.

ועל כן אמר לשון שמיעה שהוא להורות על עת שצודק בו לשון שמיעה מה שאין כן טרם ידברו, לא שכיון על ריחוק. והוא על דרך עוד הם מדברים ואני אשמע, כי גם שטרם הקריאה הוא עונה וגוזר לעשות חפצם, עם כל זה אין שמיעה צודקת רק עודם מדברים. באופן שענין הכתוב **ששכינה שרויה ביניהם**. וזה ויקשב, שבא להקשיב כדי לשמוע כשידברו, שאם לא כן לשתוק מויקשב ויאמר וישמע ה'. והוא ממש אומרו שכינה שרויה ביניהם:

ואמר כי גדר זה בלבד הוא ליראי ה', שהוא לאשר הם יראי ה' בלבד כי שכינה שרויה ביניהם כמדובר. אמנם מדרגה אחרת יש גדולה מזו, והוא כי **ויכתב ספר זכרון לפניו**, כאשר נוסף על היותם יראי ה' הם חושבי שמו. ושעור הכתוב אז נדברו יראי ה', ועל אלה שידברו דברי תורה איש אל רעהו אושרם הוא, כי ויקשב ה' וישמע שהוא כי שכינה שרויה ביניהם כמדובר. אך גם ויכתב וכו' לאשר הם יראי ה' וגם חושבי שמו. ומאומרו איש אל רעהו מורה שלא בלבד בהיות שניהם עוסקים ומווכחים יש להם זה, כי אם גם בהיות איש אל רעהו. כלומר גם שלא ידבר גם רעהו אליו כי אם זה ידבר וזה שומע בלבד, כמדובר על אומרו יש ביניהם ולא אמר עוסקים בדברי תורה.

ואמר נדברו ולא אמר דברו הוא, כי הנה על פסוק כי עדותיך שיחה לי, אמרו כי כאשר היה שומע מכל מלמדיו היה עולה על לבו כי לא המלמד היה דובר בו כי אם גם העדות עצמה. כי התורה עצמה היא המדברת על ידי רוח פי המלמד. ואם כן מכל שכן שהמלמד עצמו בדברו התורה עצמה היתה כמשפעת בו מרוח קדשה. נמצאו שניהם נדברים הלומד והמלמד, וזהו אז נדברו וכו' איש אל רעהו כאמור:

ועל הקושיא העשירית כי שם לא ידבר רק על יראי ה', אך התנא אומר סתם שנים שיושבים וכו'!

אומר, כי ידוע, כי אין התנא מדבר רק על הסדר האמיתי כי תחלת חכמה יראת ה'. וגם התנא הזהיר על כך באומרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'. ועל כן באומרו פה שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה, על מי שקדמה יראת חטאו ידבר גם הוא, כי לא במחוסרי יראת ה' ידבר. והנה היה מקום לומר כי גם מפסוק זה נלמד כי אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, כי שתי הדרגות הן. כשיראי ה' הם שנים כמשמעות אומרו נדברו לשון רבים, אז מלבד היות ה' ביניהם גם מקשיב ושומע. ומינה שאם אחד הוא לא יחשיבנו להקשיב ולשמוע, אך לא יבצר מלהיות שכינה עמו, לזה אמר אין לי אלא שנים, כלומר אל תעש אותו הדיוק ללמוד שאפילו אחד שכינה עמו. כי דע לך, כי אין לי אלא שנים, כלומר כי אותו הדיוק אינו, כי לא יעדר הוא יתברך בהיותו שרוי עם האדם מלהקשיב ולשמוע כדי שנעשה שתי חלוקות, אחד ששכינה שרויה ומקשבת, ואחד ששרויה ואינה מקשבת:

אך מניין שאפילו אחד שיושב וכו' שיש לו צד שווה עם השנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה. והוא כי כאשר בשנים אין שכרו שהוא יתברך שולח מלאך להיות עמהם כי אם ששכינה עצמה עמהם, כך ומניין שאפילו אחד וכו' שהקב"ה בעצמו קובע לו שכר ולא על ידי מלאך או שליח, שנאמר וכו'.

וכנגד היותו יושב שהוא הוראת קבע, גם ה' קובע לו שכר קבוע ומתמיד לעולם הבא.

גם רמז באומרו קובע, בל יאמר איש אם כל כך חביבה היא התורה למה בהיות אחד יושב ועוסק בה יחסר לחמו בעולם הזה. לזה אמר קובע לו שכר, לומר כי אדרבה זה חסדו יתברך לבלתי תת שכרו בעולם שהוא עראי כי אם שכר של קבע שהוא בעולם העליון שהוא שכר עולם הקבע.

וזהו שמביא ראיה מן הפסוק **ישב בדד וכו'**. והוא כי למעלה אמר טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו שהוא עול תורה. ושמה תאמר ומה יעשה במקום שאין לו חברים אם לא ימצא במקום שיקיימוהו בידו, לזה אמר אל יחוש כי אם ישב בעול תורה הנזכר גם שיהיה בדד, וגם שיראה כי אזלת ידו בעולם הזה אל יחוש, כי אם ידום לה' כמה דאת אמר דום לה'. כי הלא אם אין לו טובה פה הלא נטל עליו בעולם העליון אשר הוא עליו ולא בעולם שהוא בו:

גם תהיה כוונת הכתוב על דרך זה. כי הנה אמרו רבותינו ז"ל שני תלמידי חכמים בעיר אחת ואין מתחברים יחד עליהם נאמר חרב אל הבדים וכו'. על כן יאמר פה ישב כלומר שהוא יושב בעיר ואין אחר עמו, אז נטל עליו כי לא יאשם כי אין לו חבר:

והנה אחר אומרו רבי חנינא בן תרדיון מעלת התורה ששיכנה שורה על העוסקים בה, בא אחריו רבי שמעון ואמר שאין צריך לומר בעסק התורה שאין בה פעולה, אלא אפילו בהיותם אוכלים ויש שם דברי תורה שכינה שרויה עמהם. ולא בלבד תתן שלמות באוכלים כי אם גם במאכלים עצמם, כאלו משלחן גבוה הם ומקדשים גם גויות אוכליהם ככהני ה' האוכלים משלחנו של מקום.

וז"ל המשנה: **רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משולחנו של מקום שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.**

ולבא אל ענין המשנה נשית לב. א. למה אמר מנין שלשה?

כי למה לא יהיה כך במנין זולתו?

ועל פני דרכנו נשית לב אל אומרו לשון עבר כאומרו **שאכלו**, ולא אמר **שאוכלים**

על שולחן אחד ואין אומרים עליו דברי תורה וכו'!

ב. אומרו **כאלו אכלו מזבחי מתים**, כי היתכן שעל העדר דברי תורה תחשב האכילה תקרובת עבודה זרה?

ג. כי אין מהפסוק ראיה שנקרא זבחי מתים כלל כי אם שנאמר השלחן מקיא וצואה?

ד. כי אין נזכר בפסוק העדר דברי תורה כלל!

ה. אומרו **אבל שלשה שאכלו וכו'**, כי מכלל האמור הוא, כי ידיעת ההפכים אחד!

ו. כי מהפסוק זה השלחן אין נראה ראיה לזה כלל!

אמנם הנה טרם בא אל תכונת דברי המאמר, נשית לב אל זמן הדברי תורה הנאמרים על השלחן מתי יהיו אם קודם האכילה או אחריה. והנה הנראה הוא כי טוב להיות אחר האוכל. והטעם אשר יפול לב אדם עליו בראשונה הלא הוא כי שמענתא בעיא צילותא, ועל כן טוב טוב הוא להניחה עד כלותו לאכול ולשתות שייטב לבו. וזה כיון רבי שמעון בן יוחאי באומרו **שלשה שאכלו [על שלחן אחד] ולא אמרו עליו דברי תורה**, ולא אמר שלשה שאוכלין ואין אומרים עליו דברי תורה. לרמוז כי אחר שאכלו הוא זמן האמר הדברי תורה. נוסף על זה יש טעם שני, והוא כי טוב להיות אחר האוכל שמא יקדים קנה לושט:

ויתכן לבא אל ענין המשנה. והוא, כי מאז נברא העולם בעשרה מאמרות נתקדש בעשר קדושות הן עשר כחות עליונות הידועות. והיה הכל זך האיכות עד עת חטא אדם ונתעכר הכל כנודע לאשר חננו ה' דעה. ולולא עון העגל היה חוזר ונתקן על ידי עשרת הדברות אחר פיסוק זוהמתם אשר קנו על ידי חטא אדם הראשון. וראה יתברך לתקן את העולם כלו להחזירו לאיתנו. על כן לאדם אמר לטהר ולתקן את עצמו יקיים תרי"ג מצוות

הכוללים את כללות האדם, שהם רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה לעומת רמ"ח איברים ושס"ה גידים, כי בהן יקנו כל חלקיו איכות טהרה וקדושה. כמאמרנו בכל נוסחאות ברכות המצוות אשר קדשנו במצותיו, שהוא כי על ידי מצותיו יתברך מתקן חלאת זוהמת חומרנו ומקדשו חלף עכירות איכותו. כמבואר אצלנו על פסוק סוף דבר הכל נשמע וכו' כי זה כל האדם. לומר כי אחר היות כל ענין הדרושים נשמע, סוף הכל הוא, כי להשלים האדם את עצמו, את האלהים ירא מעבור מצוות לא תעשה ואת מצותיו שמור שהם מצוות עשה, כי שתיהן כללות כל האדם, כי איבריו וגידיו הם תרי"ג כמספרם שהוא ליקדש בם. והוא האמור:

ועוד חשב יתברך מחשבות להקנות גם כן איכות עילוי ותיקון לכל חלקי עולמו הלז, הלא המה, דומם, וצומח, בעל חי בלתי מדבר, ובעל חי מדבר. והוא כי על ידי חטאו של אדם שלט עכירות וחזוניות בעולם, והוא יתברך מעלה איכות כל חלק מהם על ידי נחת שולחן אישי ישראל. והוא כי על ידי אכול האדם ושתות לחמו ומימיו וכל יתר מאכל שלחנו, יפשיט חלאת כל טומאתם ויעלם אל העשות חלק הגדול מארבעתם הוא האדם. הדומם, הוא המים. והצומח, בר ולחם וירק וכל פרי העץ אשר תוציא האדמה מכל מאכל אשר יאכל. ובעל חי בלתי מדבר, הוא בשר כל בהמה חיה ועוף. שעל ידי אכול אותם האדם והתקיימו בם יעלו ליחשב כחלק ממנו. ועל כן להיות שעל ידי נחת שולחן האדם, תיקון האדם והעולם שנברא בעשרה מאמרות, על כן צוה יתברך בעיקר המזון הוא הלחם אשר הוא אוכל יעשו בו עשר מצוות, כאשר מנאום רבותינו ז"ל מעת החרישה והזריעה עד האכל. וגם לפרוש האדם עשר אצבעותיו על הפת אחר טהרת הנטילה, לכל ישראל כח עשר כחות חיצוניים רק הקדושים. וגם סדרו לומר ולברך ברכת המוציא בעשר תיבות:

ועל ענין זה הושווה השלחן אל המזבח. כי כאשר במזבח מתמרקת חלאת כל בחינה

מבחינות העולם וקונים קדושה, כלי שרת וניסוך המים מהדומם, מנחות וניסוך היין מן הצומח, והזבחים מבעלי חיים, ועל ידי עבודת המזבח עולים (ג' הנ"ל אל המדבר) במעלה כנודע, כך השלחן על ידי האכל לאדם כי יעלו אל איכותו כמדובר. והנה כאשר במזבח הוצרך אש מן השמים והיות שם שכינה לבלי יאחזו כח חצוני, ומה גם בזבחים הבאים על חטאים כי שם כח החטאות רובין, כך השולחן, למה שכל חלק מארבע בחינות לא יבצר ממנו חלאה מאז נתעבה העולם. וגם האדם האוכל לא יבצר ממנו עכירות זוהמת נחש זולת טומאת אשמותיו החקוקים בעצמותיו. על כן היה מקום לומר שבהאכל על השלחן תחת התמורק חלאתם והדבקם אל הקדושה, אדרבה תאחזו הטומאה אשר במציאות מאז חטא אדם בה ותהיה האכילה זבחי מתים. על כן כאשר במזבח צריך אש מן השמים ושכינה, כי על כן נאמר על המזבח לפני ה', למען על ידי כך ידבקו כל הנעשה בו אל הקדושה, כן בשולחן צריך תורה מן השמים להשרות שם שכינה למען המשיך כל הנאכל בו אל הקדושה, כי יחשב כאלו אכלו משולחנו של מקום. ובוה יערב לנפש טעם התייחסם אוכלם בהעדר תורה אל זבחי מתים, והאכילה בדברי תורה אל אוכלם משולחנו של מקום, כאשר נמשיך הביאור בס"ד:

ולמה שענין האכילה הוא להעלות את ארבעה חלקי העולם אל השלמות ואין דרך העליה רק מלמטה למעלה, על כן נצטוו מרביתנו ז"ל כי טרם יאכל איש, יאכיל לבהמתו, כמה דאית אמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואחר כך ואכלת ושבעת. שהוא להעלות תחלה הצומח אל הבעל חי בלתי מדבר, ואחר כך יעלה את הצומח והבעל חי בלתי מדבר אל המדבר. ואחר הונת גוף האדם מכל אשר למטה היינו, יבואו הדברי תורה שהם הונת הנפש וימשיכו הכל אל איכותה כמדובר:

ונבא אל ענין המשנה. והוא כי אחרי הודיע אלהים אותנו כי ענין השולחן הוא דוגמת

המזבח והנאכל בו מעין הנאכל לאישים, על כן לא יוכן ליחשב כקרבן אם לא בהיות מספר האוכל בו כמספר הצריכין לעבודת המזבח, הלא המה שלשה, והוא כי אין קרבן בלי שלשה, כהן בעבודה, ולוי בשיר, ישראל להתכפר. שאפילו קרבנות צבור היה המעמד (של ישראל) במקומם. ובכן בהיות שלשה על השלחן, מוכנים לכך. שאם אמרו על השולן דברי תורה משרים שכינה ומקדשים השולחן ונעשה מזבח ומה שעליו קדש. וכמו שכתבנו משולחן גבוה קא זכו כן השלשה כאילו אכלו משולחנו של מקום:

וידענו מה שאמרו ז"ל בבראשית רבה מפני מה מכנין את הקדוש ברוך הוא מקום מפני שהוא מקומו של עולם. ועל כן בכל מקום שיוכר השראת שכינה באיזה מקום מכנה שמו יתברך מקום, להורות שאין המקום סובלו, אלא אדרבא, הוא יתברך, מקומו של המקום ההוא. ולכן קרא את הקדוש ברוך הוא מקום, פה, למה שדעתו לומר שמשרה שכינתו על השולחן ההוא. וההפך בהעדר דברי תורה, כי שנים שאין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לציים הבלתי רואים פני שכינה, ומה גם בשלשה שהוא מספר מיוחד אל הזבחים כמדובר שמורידים כח הטומאה על השלחן ונעשה מאכל שולחן זבחי מתים כמה דאית אמר ויצמדו כו' ויאכלו זבחי מתים, הוא זבח העבודה זרה. והביא ראיה מכל שלחנות וכו'. הרגיש אומרו כפל ענין קיא צואה וגם אומרו בלי מקום. שאם הוא שלא ישאר מקום פנוי, היה לו לומר עד אפס מקום. ועוד מי נתן שם צואה, שאם מקיאים מהשכרות הנוכר למעלה צואה מאן דכר שמה. אך הוא כי כל שלחנות מלאו קיא מאשר תעו מן השכר שבו מן היין. וגם שם צואה היא העבודה זרה כמה דאית אמר צא תאמר לו, כי צואה שהיא עבודה זרה שם היא. ועל כן זבחי מאכל שולחנם לתקרובת עבודה זרה יתייחס, והוא זבחי מתים. ומי גורם זה היותם בלי מקום, שהוא מפני שאין שם שכינה, הנקראת מקום, אשר היא שרויה כשיש דברי תורה אפילו בשנים כל שכן בשלשה. וזהו אומרו בלי

מקום, שהוא מהעדר שכינה. וזהו בלי מקום, על דרך ויפגע במקום, שאמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה שהוא, בו יתברך. והעדר השכינה הוא, בהעדר הדברי תורה כבמשנה הקודמת. ומה מתקן דברי התנא באומרו בסמוך, כאלו אכלו משולחנו של מקום, ולא אמר של הקדוש ברוך הוא. לרמוז כי נמשך אחר לשון הפסוק שהזכיר באומרו, בלי מקום, שאת מה שקרא הנביא מקום, קרא התנא מקום, הוא שכינה. ובוה נלמד בכתוב הזבחי מתים והעדר הדברי תורה:

ואמר אבל שלשה שאכלו על שלחן וכו', ולא אמר ואם אמרו עליו וכו'. לומר אל נא תאמר כי אם בהעדר הדברי תורה הוא זבחי מתים במציאותה, ישולל הרע הזה אך לא יהיה בו שלמות. לזה אמר אבל, כלומר אין המקביל העדר הזבחי מתים כי אם חיוב שלמות גדול כאלו אכלו משולחנו של מקום. והביא ראיה מזה השולחן וכו'. הוא מה שאמרו פרק הרוואה פתח במזבח וסיים בשולחן, אלא בזמן שיש מזבח מזבח מכפר, ובזמן שאין מזבח שולחנו של אדם מכפר.

והוא כי זולת זה הוקשה לו בכתוב אומרו המזבח עץ וכו' וקירותיו עץ וכו', כי הלא אין המזבח כי אם מאבנים במקום אדמה, ומזבח הקטורת ממתכת, ומעין פסול כנודע לפי הדין, ואין יאמר שהוא של עץ?

וגם אומרו ארכו שני אמות, כי אין אורך המזבח פחות מעשר אמות!

אך ירמוז על הזמן הזה שהמזבח הוא של עץ חיים היא התורה. וגובהו ורוממותו תלוי בשלשה מסובין האומרים דברי תורה עליו. ואורך המשך הדבור שתי אמות, הוא מעט מתורה שבכתב ומקצת מתורה שבעל פה. ולהיות שיתמה יחזקאל בראות מזבח עץ ובדרך הנזכר, הפך הדין, על כן וידבר אליו המלאך ויאמר זה השולחן אשר לפני ה', המכפר בימי החרבן, כמו שאמרו בגמרא: